

А. А. Бабич-Побережна, доктор економічних наук

Київський університет ринкових відносин

СОЯ І СОЄВІ ПРОДУКТИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Викладено результати досліджень ринку сої і соєвих продуктів за 50 років, аналізуються розвиток їх ринку: обсяги експорту і імпорту, ціни, основні маркетингові канали, країни-експортери і імпортери. Проаналізовано ріст фінансових надходжень країн-експортерів і витрати основних країн-імпортерів.

Ключові слова: соя, світовий ринок, переробка, експорт, імпорт, маркетингові канали, ціна.

Важливими товарами на світовому ринку продовольчих ресурсів вже багато років є соя, соєвий шрот та соєва олія, обсяги торгівлі якими зростають протягом багатьох десятиріч. Ось уже більше 25 років вони користуються незмінним попитом на найбільших біржах світу. Соя і соєві продукти відіграють стратегічну роль на світовому ринку. У 2011 р. аналітики Німецького банку включили до 10 найпривабливіших джерел сировини золото, срібло, мідь, кукурудзу, сою, соєвий шрот і соєву олію.

Насіння (зерно) сої. За останні десятиріччя на світовому ринку зростала популярність та експортна спрямованість виробництва цієї культури.

Експорт сої. У 2010/2011 маркетинговому році (МР) на світовий ринок надійшло 94,5 млн т насіння сої, або 36% її виробництва (263,5 тис. т), решта використовується в тих країнах, де її виробляють. За останні 50 років (1961—2010 рр.) збільшилися обсяги та розширилася географія торгівлі цією культурою, кількість країн-експортерів її зросла з 22 до 94, або в 4,3 разу. Світовий експорт сої за аналізований період збільшився з 4,2 млн т до 94,5 млн т, або в 22,5 разу. Якщо в 1961 р. основним експортером сої була Північна Америка (89%), то на початку XXI століття її обіграла Південна Америка (52%). Основними експортерами її є такі країни Нового світу, як США – 41,9 млн т (44,3% світового обсягу), Бразилія – 31,8 (%), Аргентина – 9 (9,5%), Парагвай – 6 (6,3%), Канада – 2,8 (3%) та інші – 2,9 млн т (3,1%). У світі спостерігається монополізація експорту сої – разом 5 найбільших країн-експортерів поставляли на світовий ринок 97% загальних її обсягів.

Імпорт сої. Значно розширилася географія імпорту сої, збільшилася кількість країн-імпортерів її з 39 до 143, або в 3,7 разу. Серед континентів

найбільшими імпортерами її є Азія і Європа, які разом імпортували близько 90% цієї культури.

У 2010/2011 маркетинговому році серед країн-імпортерів найбільше її імпортував Китай – 54 млн т (59% обсягів її світового імпорту), ЄС (27) – 14 (15,2%), Мексика – 3,7 (4%), Японія – 3,35 (3,6%), Тайвань – 2,5 (2,7%), Таїланд – 1,83 (2%), Єгипет – 1,75 (1,9%). Основною метою китайців у закупівлі великих обсягів сої є переробка її на соєвий шрот і соєву олію, яку використовують в основному на харчові цілі. Таким чином, успішно розв'язується продовольча проблема у найбільшій за населенням країні.

Основними імпортерами сої є Китай, та країни Західної Європи (ЄС–27), за рахунок чого вони в значній мірі вирішують проблему кормового білка і харчової олії. У списках продуктів, що ввозяться в Європу, соя це товар номер один, за вартістю більше імпортих японських автомобілів. Соя і продукти її переробки стали основою кормової бази і білка, за допомогою яких фермери в Західній Європі швидко розвивали птахівництво, свинарство, молочне скотарство та ін.

Соєвий шрот. На світовий ринок надходить 60,9 млн т соєвого шроту, або 34,2% від виробленого (178,2 млн т), решта 65,8% використовується на внутрішні потреби країн.

Експорт соєвого шроту за останні 50 років збільшився в 51 раз, значно розширилася географія торгівлі ним, кількість країн-експортерів зростала з 16 до 86, або в 5,4 разу. На світовому ринку соєвий шрот є одним із самих популярних товарів, поступаючись за обсягами торгівлі лише зерновим культурам і насінню сої, перевищуючи їх за темпами росту торгівлі. Основну кількість соєвого шроту експортують країни Південної Америки та Європи.

За досліджуваний період змінилася роль континентів в експорті соєвого шроту. Якщо в 1961 р. Північна Америка поставляла на світовий ринок більше 60% соєвого шроту, то останні роки сформувався потужний центр виробництва і експорту соєвого шроту в Південній Америці, яка поставляє більше 60% обсягу цього товару.

Основними країнами-експортерами його є країни цього континенту – Аргентина – 29,6 млн т (48,6%) і Бразилія – 14,1 млн т (23,2%), які разом експортують 71,8% соєвого шроту. Крупними експортерами його є США – 8,4 млн т (13,8%), Індія – 4,5 (7,4%), Парагвай – 1,4 млн т (2,3%) та інші.

Імпорт соєвого шроту. У світі зростає популярність соєвого шроту як головного джерела високобілкового корму та збільшується використання його на харчові цілі. Збільшилася кількість країн, які його імпортують з 32 до 143, або в 4,5 разу. Тепер кількість країн-імпортерів в 1,7 разу більша, ніж експортерів.

Обсяги імпорту соєвого шроту за 1961—2010 рр. зросли з 1,2 млн т до 58 млн т, або в 48,3 разу. Серед континентів найбільшими його імпорте-

рами є Європа і Азія, які разом імпортують більше 80% обсягів світового імпорту. Найбільшими імпортерами соєвого шроту є країни ЄС (27) – 22,9 млн т, або 39,5% його світових обсягів, а також Індонезія – 2,95 млн т (5,1%), В'єтнам – 2,9 (5%), Таїланд – 2,6 (4,5%), Японія – 2,25 (3,9%), Іран – 1,95 (3,4%), Південна Корея – 1,8 млн т (3,1%).

Соєва олія. З ростом виробництва соєвої олії збільшується торгівля нею на світовому ринку. В 2010/11 МР її експорт становив 10 млн т, або 23,7% її виробництва (42,2 млн т).

Експорт соєвої олії. Відповідно до збільшення попиту на соєву олію на світовому ринку зростав її експорт. Зросла кількість її країн-експортерів з 21 до 98, або в 4,7 разу. За аналізований період світовий експорт соєвої олії збільшився з 390,6 тис т до 10 млн т, або в 25,6 разу. За період дослідження у світовому експорті соєвої олії збільшилася частка Південної Америки, зменшилася – Північної Америки.

Найбільшими експортерами соєвої олії є Аргентина – 5,1 млн т (51%), Бразилія – 1,6 (16%), США – 1,45 (14,5%), ЄС – 0,4 (4%), Парагвай – 0,3 (3%), Болівія – 0,2 (2%). Ринок соєвої олії фактично монополізований трьома країнами Нового світу – Аргентиною, Бразилією та США, які разом поставляли на нього 81,5% цього продукту.

Імпорт соєвої олії. За останні 50 років значно розширилася географія імпорту соєвої олії, кількість країн, які її імпортують, зросла з 77 до 180. Тепер вона в 1,8 разу більша, ніж кількість країн, які її експортують. Світовий імпорт соєвої олії, як головного ресурсу харчових жирів, збільшився з 504,9 тис т до 9,4 млн т, або в 18,6 разу. За цей час імпорт соєвої олії країнами збільшився на всіх континентах. Тепер основна її частка надходить до країн Старого світу – Азії, Європи та Африки.

Найбільшими імпортерами соєвої олії є дві найбільших за кількістю населення країни – Китай – 1,7 млн т (18,1%) і Індія – 1 (10,6%), які разом завезли 28,7% її світових обсягів. Великими імпортерами соєвої олії є також країни ЄС-27 – 950 тис т (10,1%), Іран – 475 (5,1%), Алжир – 465 (4,9%), Марокко – 400 (4,3%), Єгипет – 375 (4%), Перу – 370 тис т (3,9%).

Ціни світового ринку. В 2010/2011 МР середня біржова ціна 1 т насіння сої становила 493 дол., соєвого шроту – 401 дол., соєвої олії – 1208 дол. Високими були темпи росту цін на сою та соєві продукти. Так, за 1987/1988 – 2010/2011 МР ціна на сою підвищилася на біржах США – з 245 до 473 долара за 1 тонну, або в 1,9 разу, Бразилії – з 274 до 503, або в 1,8 разу, Аргентини – з 262 до 510, або в 1,9 разу, Нідерландів – з 266 до 545, або в 2 разу; соєвий шрот відповідно – на 44,7%; в 1,6 разу; в 1,7 і 1,7 разу; соєву олію – в 2,3 разу; в 3; 3; 3 рази.

Висновки. Соя, соєвий шрот та соєва олія вже багато років є основними товарами на світовому ринку продовольчих ресурсів. Значними є обсяги міжнародної торгівлі ними - на світовий ринок надходить 94,5 млн т

насіння сої, 60,9 млн т соєвого шроту і 10 млн т соєвої олії. Високими темпами зростали обсяги торгівлі ними – за останні 50 років (1961—2010 рр.) експорт сої збільшився в 23 рази, соєвого шроту – 51 раз, соєвої олії – 26 разів. Значно розширилася географія торгівлі ними, збільшилася кількість країн-експортерів та імпортерів.

Аналіз торгівлі на світовому ринку показав, що головні потоки сої і продуктів її переробки мають такі напрями: насіння (зерно) сої – із Південної і Північної Америки в Азію і Європу, соєвого шроту – в Європу і Азію, соєвої олії – в Азію, Європу та Африку.

Основними експортерами сої є США, Бразилія, Аргентина, Парагвай; соєвого шроту та соєвої олії – Аргентина, Бразилія, США.

Імпортують її та продукти переробки багато країн, де через ґрунтові й кліматичні умови, або через обмеженість земельних ресурсів сою вирощують мало або зовсім не вирощують. Найбільшим імпортером сої є Китай (майже 60%) та ЄС-27; значну кількість соєвого шроту завозять країни ЄС-27 (майже 40%); крупними імпортерами соєвої олії є Китай, Індія та країни ЄС-27.

Динаміка цін світового ринку на сою та її продукти є позитивною – ріст цін за 1987/1988—2010/2011 МР становив: сої – в 1,9 разу, соєвого шроту – 1,6 разу, соєвої олії – 2,8 разу. Середня біржова ціна 1 т насіння сої в 2010/2011 МР становила 493 дол., соєвого шроту – 401 дол., соєвої олії – 1208 дол.

У перспективі соя і соєві продукти відіграватимуть стратегічну роль на світовому ринку, як основне джерело продовольчого і кормового білка, олії та важливий фактор росту економіки багатьох країн світу.